

УДК 316.2:[35.071.6-027.21

Афонін Едуард Андрійович,
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри політичної аналітики
та прогнозування, Національна академія
державного управління при Президентові
України, Україна, 03057, Київ, вул. Ежена
Потьє, 20, тел.: (067) 244 46 59, e-mail:
bpaфонin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Афонин Эдуард Андреевич,
доктор социологических наук, профессор,
професор кафедри політичної аналі-
тики і прогнозування, Національна
академія державного управління
при Президенті України, Україна, 03057,
Київ, ул. Ежена Потье, 20, тел.: (067) 244
46 59, e-mail: bpaфонin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Afonin Eduard Andriyovich,
Doctor of sociological science, Profes-
sor, Professor of the Department of Po-
litical Analysis and Forecasting, National
Academy for Public Administration under
the President of Ukraine, 03057, Kyiv, st.
Eugene Pottier, 20, tel.: (067) 244 46 59,
e-mail: bpaфонin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7493-6907

Плющ Валентина Анатоліївна,
експерт, Центр соціальних експертиз Ін-
ституту соціології НАН України, Украї-
на, 01021, Київ, вул. Шовковична, 12, тел.:
(093) 272 92 54, e-mail: v.pliushch@gmail.
com

ORCID: 0000-0002-6945-4233

Плющ Валентина Анатольевна,

експерт, Центр социальных экспертиз Института социологии НАН Украины, Украи-
на, 01021, Киев, ул. Шелковичная, 12, тел.: (093) 272 92 54, e-mail: v.pliushch@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6945-4233

Pliushch Valentyna Anatoliivna,
expert, Center for Social Expertise of the Institute of Sociology of the National Academy
of Sciences of Ukraine, 01021, Kyiv 21, st. Shovkovychna, 12, tel.: (093) 272 9254, e-mail:
v.pliushch@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6945-4233

НЕОТРАЙБАЛІЗМ І СУЧАСНА ПОЛІТИКА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: АНАЛІЗ ІДЕЙ ПРОФЕСОРА СОРБОННИ МІШЕЛЯ МАФФЕСОЛІ

Анотація. Проаналізовано ідеї французького соціолога, професора університету Париж V – Сорбонна Мішеля Маффесолі, викладені ним 29 травня 2017 р. в лекції для управлінців, прочитаній в НАДУ при Президентові України в межах щорічних заходів Української школи архетипіки. Розкрито притаманний постмодерному суспільству феномен неотрайбалізму і його зв'язок із сучасною політикою децентралізації. З'ясовано, що у творчому доробку М. Маффесолі центральне місце відведене соціології повсякденності та логіці мікроаналізу. Предметом спостережень автора стали соціокультурні процеси сучасності, які вказують на можливості подальшого розвитку політичних, економічних та соціальних реалій.

Ключові слова: архетип, децентралізація, міф, неотрайбалізм, постмодерн, суспільство, трансформація.

НЕОТРАЙБАЛИЗМ И СОВРЕМЕННАЯ ПОЛИТИКА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ: АНАЛИЗ ИДЕЙ ПРОФЕССОРА СОРБОННЫ МИШЕЛЯ МАФФЕСОЛИ

Аннотация. Проанализированы идеи французского социолога, профессора университета Париж V – Сорбонна Мишеля Маффесолі, изложенные им 29 мая 2017 г. в лекции для управленцев, прочитанной в НАГУ при Президенте Украины в рамках ежегодных мероприятий Украинской школы архетипики. Раскрыт присущий постмодерному обществу феномен неотрайбализма и его связь с современной политикой децентрализации. Установлено, что в творчестве М. Маффесолі центральное место отведено социологии повседневности и логике микроанализа. Предметом наблюдений автора стали социокультурные процессы современности, которые указывают на возможности дальнейшего развития политических, экономических и социальных реалій.

Ключевые слова: архетип, децентрализация, миф, неотрайбализм, постмодерн, общество, трансформация.

NEOTRIBALISM AND MODERN POLICY OF DECENTRALIZATION: ANALYSIS OF PROFESSOR MICHEL MAFFESOLI'S IDEAS

Abstract. The article analyzes the ideas of the French sociologist, professor of the University of Paris V – Sorbonne Michel Muffesoli, presented by him on May 29, 2017 in a lecture for managers, read at the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine within the framework of the annual events of the Ukrainian School of Archetypes. The phenomenon of neo-liberalism inherent in post-modern society and its connection with the mod-

ern decentralization policy are revealed. It is established that in the work of M. Muffesoli the central place is devoted to the sociology of everyday life and the logic of microanalysis. The subject of the author's observations was the socio-cultural processes of the present, which indicate the possibility of further development of political, economic and social realities.

Keywords: archetype, decentralization, myth, neotribalism, postmodern, society, transformation.

Постановка проблеми. На межі останніх двох століть світом шириться друга хвиля трансформаційних процесів, що своєрідно повторює суспільні трансформації у країнах євроатлантичного ареалу часів “великої депресії” 30–40-х років ХХ ст. Ці процеси докорінно змінюють усі сфери суспільного життя, загалом впливаючи на якісний стан суспільства і стверджуючи в ньому радикально нові соціальні відносини, зовсім відмінні від тих, що були властиві країнам в епоху модерну, яка тривала у Європі від Великої французької революції (1789–1794), а на пострадянському просторі — від Великої жовтневої соціалістичної революції (1917). За твердженням постмодерністів, нова суспільно-історична епоха супроводжується феноменом неотрайбалізму, на якому, власне, й виникає політика децентралізації.

Існування незалежної України в умовах складних процесів реформування та модернізації дає можливість спостерігати динамічні зміни у відносинах особистості та суспільства, а також у ставленні людей до нових соціальних явищ.

Аналіз останніх публікацій. Проблематику неотрайбалізму цікавило багато сучасних дослідників, серед

яких особливо слід відзначити праці Зигмунда Баумана, Мішеля Маффесолі, Максиміліана Шепелева.

Мета статті — проаналізувати неотрайбалістські тенденції в сучасному світі, оцінити їх значення для політики децентралізації як моделі і проекту суспільства епохи постмодерну.

Виклад основного матеріалу. Соціальні зміни, що відбуваються у сучасному світі призводять до появи абсолютно нових соціальних реалій, в яких руйнуються споконвічні традиційні підвалини і форми свідомості. Явища глобальної масової культури проникають в усі сфери нашого життя. Однорідність (гомогенність), уніфікація мас і масової свідомості змінюються на неоднорідність (гетерогенність), функціональність й індивідуальну неповторність, що, своєю чергою, позначається на загальному стані культури, освіти, загальному моральному і психологічному кліматі і в Україні.

М. Маффесолі, прийнявши виклик постмодерністської парадигми, зробив вагомий внесок у створення нового образу сучасної соціальної дійсності. Він намагається пояснити ті недомовленості, які роблять постмодерністську філософію чужою для

сприйняття, і наповнює конкретним соціологічним змістом окремі її тези в процесі постійної полеміки з найбільш впливовими соціологічними парадигмами.

Процесами постмодернізму в широкому розумінні М. Маффесолі називає реалії, що прийшли на зміну суспільно-історичної епохи модерну XVII–XIX ст. та властивих їй великих наративів. При цьому головними виступали високі та величні цінності, раціональні та послідовні, спроектовані на майбутнє великі соціальні інститути, які намагалися контролювати соціальне життя модерної епохи. Починаючи з 50–60-х років XX ст. спостерігається перенасичення великими наративами, переосмислення високих цінностей, їх заміна на ціннісні ідеали сьогодення, які підкреслюють глибоку емоційність та переживання теперішнього моменту на протигагу раціоналізму майбутньої далекосяжної віддаленої мети [1].

Основним противником для М. Маффесолі була і залишається традиційна позитивістська соціологія, обтяжена тягарем об'єктивістських, раціоналістичних і економцентричних цілей. Свою мету він вбачає у формуванні чергової версії розуміючої соціології, здатної описувати об'єкт дослідження “зсередини” [2].

Особливу увагу у своїх дослідженнях М. Маффесолі приділяє неотрайбалізму як феномену сучасності. Свого часу З. Бауман стверджував про зародження такого явища, як неотрайбалізм, тобто узвичаєної в науці загальної назви для виявів так званої “нової племінної свідомості”,

однієї з двох основних сил, опозиційних Новому Світовому Порядку. На тлі всесвітньої глобалізації неотрайбалістські об'єднання (або “племена”) єднаються між собою певними почуттєвими переживаннями і культивують такі риси особистості, як вірність клану, особиста гідність, націоналістичні і релігійні почуття тощо [3, с. 37].

Безумовно, розширення меж глобального простору несе за собою глобальні наслідки. М. Шепелев, зокрема, стверджує, що глобалізація призводить до формування планетарної свідомості як цілісності в дії, яка визначає норми й принципи світодіяльності людства і становить усвідомлення суспільного буття як буття загальнопланетарного. Проте саме в глобальному середовищі активно розвиваються локальні соціальні рухи, об'єднання та спільноти [4, с. 512], які шотландець Роланд Робертсон назвав глокалізацією [5].

Проблеми адекватного поєднання та взаємоузгодження локального і глобального у правовому просторі він бачить як предмет особливої уваги наукової спільноти майбутніх поколінь. Предмет правової глобалістики на локальному рівні містить дискусійний характер і на сучасному етапі (особливо в Україні) не є до кінця сформованим та безапеляційним. Глобальні проблеми сучасності в локальному середовищі ставлять більше питань, ніж можна знайти відповідей, проте потенціал набутих упродовж тисячоліть знань, невідомі нам майбутні досягнення новітніх технологій дають можливість трансформувати сьогоденну науку під впливу сучасності [6].

Однією з важливих можливостей правової глобалістики, як міждисциплінарної системи знань, є моделювання можливих варіантів розвитку держави і права у сучасному світі. Специфіка моделювання являє собою діяльність високого ступеня складності і справді глобальних масштабів, оскільки в результаті побудови можливої моделі розвитку держави і права має враховуватися велике число різнорідних чинників — природних, технічних, економічних, соціальних, культурних і юридичних. Результати такого аналізу мають бути сформульовані не тільки теоретично, а й практично, що дасть можливість обґрунтувати наукову картину сучасного стану суспільства та її регулюючої системи, з'ясувати можливі альтернативи взаємодії парадигми “глокального” або локально-глобального, оцінити її з точки зору правових стандартів та моральних цінностей людства [7, с. 76].

З поняттям “неотрайбалізму” пов'язане поняття “архетипу”. В історії філософії поняття архетипу розглядається як прототип “вічних ідей, ейдосів” (за Платоном та його послідовниками) та колективного несвідомого (за Карлом Ґуставом Юнгом).

Дослідження архетипів є неодмінною умовою глибокого осмислення національних культур, їх сутності та особливостей. Специфіка менталітету зумовлена особливістю історичного досвіду народу та його духовного життя, що виявляється у стереотипах його поведінки й мислення, колективних уявленнях та архетипах культури. Менталітет культивується не лише через настанови та звички,

а й через культуру емоційного життя [8, с. 15].

Архетипи є глибинними смисловими зв'язками, які утворюють споконвічні засади культури людства загалом, але існують і для окремих історичних локальних культур, які разом становлять всесвітню історію та глобальну й локальну соціальну реальність. Це певна субстанція, яка не потребує нічого для свого існування, окрім самої себе [Там само, с. 16].

Можна стверджувати, що без архетипів немає соціуму, але й без соціуму немає архетипів. Архетипи функціонують на рівні індивідуального несвідомого, колективного несвідомого та локально-цивілізаційного несвідомого. Архетипне відрізняє одну націю від іншої на рівні структур колективного несвідомого, яке часто виконує латентні функції, зокрема через механізми емоційної інтоксикації. Вплив на реальні сутності змінюється маніпуляціями зі словами та поняттями. Однак суспільства гинуть внаслідок комунікативного хаосу, коли немає правдивої мови взаєморозуміння [Там само].

Розуміння кожного архетипу залежить від складної ієрархії культурних кодів як системи символів для зберігання, опрацювання й передавання інформації про певну культуру, дії людей, соціальних груп і соціальних інститутів, норми й цінності. Наші пращури не лише спільно добували їжу та їли, а й формували спільні колективні уявлення. Задля колективної рефлексії потрібна колективна пам'ять як сховище знань, ідей, образів і смислів. Кожна історична епоха створює свій тип героя, який керується не лише певною ідеологією, а й

ментальністю. Ідентичність є психосоматичним станом, який існує на основі як знання про себе, так і почуття впевненості, поваги до себе. Той, хто втратив повагу до себе, є агресивним до інших. Той, хто щиро пишається своєю культурою, той не боїться чужого. Опис архетипів співіснує між поетичною метафоричністю та граматичною точністю соціальної науки, між природним, соціальним і предметним світами [8, с. 16].

Наразі ми живемо в епоху, коли постмодерне суспільство намагається керувати не великими свідомими ідеями, а саме несвідомими сьогоденними бажаннями невеликих колективних угруповань, архетипами племен, трайбів чи неотрайбів, як би науковці не називали ці соціальні феномени.

М. Маффесолі намагається вивчати механізми становлення, організації та управління процесом спілкування між цими угрупованнями таким чином, щоб з нього органічно з'являлося знання, що має право на життя.

Основу підходу, що його застосовує М. Маффесолі до аналізу політики децентралізації, складає соціологія повсякденності, яка діє в логіці мікроаналізу. Предметом його спостережень стають феномени постмодерного суспільства, що виявляють себе у впливах на щоденне життя новинок технологічної культури – мобільного телефону, комп'ютера, Інтернету та “естетизації повсякденного життя” з націленістю не на раціональне майбутнє, а на емоційне сучасне. Гіпотеза, яку висуває науковець, ґрунтується на твердженні, що на зміну ідеям постійного прогресу приходять

необхідність емоційно відчувати і переживати життя “тут і тепер”, на зміну індивідуалістичній парадигмі приходять парадигма соціетальна як необхідність бути частиною групи “племені”, об'єднаного спільними інтересами [9].

Як відзначає вчений, водночас виникає когнітивний резонанс, оскільки політична, економічна, інформаційна (журналістська) еліти та інтелігенція морально залишаються тісно прив'язаними і залежними від цінностей модерну, тобто високих ідеалів, образу “батька” у великій політичній, економічній, науковій сім'ї, безапеляційного авторитету вождя, недосяжного рівня керівника. Однак усе більше сучасних прикладів політичної верхівки стирають образ величі і далекосяжності, та все частіше йдуть у ногу із сучасним масовим суспільством, іноді самі того не усвідомлюючи, уособлюючи образ звичайного члена суспільства, такого ж, як і всі інші, якому не чужі глибоко емоційні гедоністичні почуття, притаманні тому чи іншому сучасному “племені”. Так, М. Маффесолі уточнює достатність трьох характеристик для сучасного племінного феномену: проживання на одній території, спільність смаків і повернення архетипу вічної дитини. Що значить вічної дитини? Підліткової культури із зосередженням уваги на тілі та емоційності. Крім того, за словами науковця, спостерігається повернення до тих міфічних, легендарних героїв, до часів, коли соціальне не замикалось на простому логічному, раціональному і прогресивному, а вібривало навколо тотемів, символів та героїв, які раніше залишались в уяві, осо-

бливо в уяві дітей, але тепер домінують у повсякденній масовій популяризації не лише кінематографічного (на прикладі Гаррі Потера), спортивного (на прикладі Зінедіна Зідана), а й політичного (Ніколя Саркозі), в яких більше превалює постмодерне емоційне й пасіонарне, аніж модерне логічне й раціональне [10].

Окрім образу вічної дитини, істотною особливістю сучасної епохи виступають кочівництво і трайбалізм, що становлять відособленість окремих спільнот у соціальному просторі і пов'язані з ним на цьому ґрунті структурні зміни. М. Маффесолі проорокує зміну традиційних форм сім'ї, школи, національної держави. Кочовий спосіб життя стосується не лише соціальної мобільності, а й трактується М. Маффесолі гранично широко, охоплюючи сфери ідеології, влади, професії. Він зауважує, що “сама структура кочового способу життя стане досить поширеною, і цілком природно, що люди за своє життя змінять кілька сімей, кілька професій”, проекспериментують з гендерними аспектами своєї ідентичності, стилями життя [11].

М. Маффесолі передбачає серйозні зміни в галузі освіти, оскільки сучасні навчальні заклади недостатньо виконують свої соціалізуючі функції. Особливим аспектом його досліджень виступило вивчення університету як культурно-психологічної реальності. Університети досі спираються на ідеали модерну і не відповідають потребам молодих людей, саме тому необхідний пошук адекватних культурно-психологічних форм інтеграції молоді в сучасне суспільство, в його професійне життя. Окрім того,

для успішного розвитку країни важливим є, щоб еліта (політична, економічна, журналістська, інтелігенція) прислухалась до нових уподобань, якими наповнене сучасне соціальне життя молоді, оскільки саме молодь показує всі сучасні тенденції соціалізації, і саме молодь буде мати можливість користуватися результатами сьогоденних суспільних змін [12].

У плані культурно-історичного аналізу М. Маффесолі виокремлює дві форми соціалізації: формування як примус і спілкування як посвята. Друга форма соціалізації більшою мірою відповідає духу сучасності. Основною справжньої освіти особистості тут стає її власний суб'єктивний і життєвий досвід, багатство переживань. Ми живемо в час народження нових форм соціального життя, тому що старі — сімейні, національні, політичні, освітні — не відповідають духу сучасності. Випереджаючим пошуком нових форм займаються в культурі маргінальні спільноти.

Згідно з уявленнями М. Маффесолі рушійною силою диференціації соціального простору і розвитку спільнот є глокалізація культури загалом, тобто її локальне існування в глобальному просторі. Спільноти, які виникають у цьому соціальному просторі, не тільки слугують пошуку нових форм соціальності, а й є заповідниками і центрами розвитку унікального, наприклад, консервації національних звичаїв. Чим більше міста перетворюються в мегаполіси, тим більш диференційованим стає в них соціальне життя, приводячи до феномену “міста в місті” (це можуть бути гетто, секти, угруповання фанатів, товариства любителів історії,

мистецтва, кіномани, театralи та ін.) [2].

“Запаморочливе розростання величезних столиць (точніше, мегаполісів) може лише сприяти створенню “міст всередині міста”. Прагнення “триматися разом” є свого роду способом пристосуватися, “одомашнити” навколишній світ [Там само].

М. Маффесолі відзначає, що, будучи витісненими зі сфери дослідницької рефлексії протягом останніх століть, що характеризуються культом раціональності, релігійність та фанатичність, проте, залишаються реальною рушійною силою індивідуальних і соціальних вчинків. Сильний релігійний заряд завжди був присутній у всіх революційних виявах, хоча згодом вони і кваліфікувалися як політичні [13].

На сьогоднішній день саме фанатичне пасіонарне почуття виступає джерелом об'єднання спільнот у суспільстві загалом. Вчений показує, що в основі формоутворення неформальних спільнот і етнічних субкультур лежать загальні переживання, цінності, ідеали або поставлені цілі. Демонтаж міського життя породжує специфічні угруповання, що об'єднують людей загальною пристрасстю [Там само].

Однак глобалізація і глокалізація у сучасному світі є взаємопов'язаними процесами. “Саме в цьому плані можна говорити про те, що деяке знеособлення, що є наслідком всесвітнього поширення уніфікованого способу життя, а іноді й способом мислення, можуть бути сусідами з підвищеним значенням певних цінностей, яке їм надається певними людьми. Так, ми стаємо свідками все-

зростаючого впливу засобів масової інформації, стандартизації одягу, всеосяжного “фаст фуду” й одночасно з цим розвитку місцевих засобів зв'язку (вільне радіо, сотні каналів кабельного телебачення), успіху специфічних видів одягу, продуктів або страв, типових для тієї чи іншої місцевості” [11].

Різноманітність забезпечує стійкість не тільки біологічних і політичних, а й соціокультурних систем. Згідно з культурно аналітичним підходом культура є онтологічно і гносеологічно складною гетерогенною реальністю. “... Створення соціальної структури, що складається з безлічі невеликих груп, розташованих у строгому порядку один щодо одного, дає можливість уникнути або хоча б пом'якшити сильний вплив влади. У цьому полягає великий урок політеїзму, який, хоча і вивчався досить, чекає подальших плідних досліджень” [Там само].

Сучасна людина може бути навіть відчуженою від політичного та економічного життя країни, але вона залишається емоційно залученою в діяльність свого найближчого оточення, вкорінена в повсякденності. Так само на культурному рівні зникає поняття загальнолюдської великої і універсальної “моралі”, натомість приходить поняття “етики” певної спільноти, групи, колективу, яка діє лише в цій системі координат, замінивши всеосяжну мораль модернізму [6].

Методологічна помилка марксизму і ряду інших неklasичних парадигм (структуралізму, функціоналізму) полягала в тому, що вони розглядали виключно макроаналі-

тичні процеси соціального життя, випускаючи з уваги мікросоціальне життя. У сучасній же епістемології гуманітарного пізнання (переважно постнекласичної) затребувана мікроаналітика, що виявилася в увазі саме до вивчення різноманітності повсякденного життя за допомогою варіювання дослідницької оптики різних підходів. “Панування соціальності виявляється таємно, в найближчому оточенні і малозначних явищах, які не підпадають під увагу макроскопічних цілей” [11].

Більш того, навіть політичні технології виявляються ефективними тоді, коли звертаються не до глобального, а до суверенного, не до абстрактних цінностей, а до особистісних смислів.

Слід зауважити, що в класичному типі аналізу соціального простору культура трактувалася винятково як високі сфери життя, в некласичній інтерпретації позначилася проблема протистояння двох культур — народної та офіційної (Михайло Бахтін), елітарної і масової (Хосе Ортега-і-Гасет), тоді як постнекласичний тип аналізу звертається до уявлення про складне сплетіння динамічних структур, що включає в себе потоки елітарної, масової та народної культури.

Повсякденне життя постіндустріального типу культури відрізняється різноманітністю і демократизмом форм соціальності, а також усвідомленою творчістю стилів життя [2].

Новий погляд на речі був також пов'язаний з децентралізацією методологічної оптики: у сфері культури це означало, що немає високих і низьких культур, а люди творять різ-

ні культурні форми, “немає поганого смаку — є різні смаки” [Там само].

З позиції культурно-аналітичного підходу культура — онтологічно і гносеологічно складне різноманітне поняття. І перш ніж ним оперувати, треба провести його семантичну диференціацію.

Таким чином, поняття культури може бути як ширше поняття соціального простору (культура загалом ширше, ніж суспільство), так і включатися в нього (авангардистська культура в сучасному суспільстві). Крім того, семантична диференціація реальності культури передбачає і більш складне уявлення про ідентичність сучасної людини.

Культура-ноосфера (як опозиція природі) співвідноситься із загальнолюдською ідентичністю (“космополіт”, “громадянин світу”, “планетарна свідомість”).

Культури-етноси пов'язані з національною та етнічною ідентичністю.

Культури-світи є контекстами становлення соціокультурної і громадянської ідентичності.

Культури-психотехніки відповідають за конструювання персональної ідентичності та за самоідентифікацію [14, с. 69].

На філософському і загальнонауковому рівнях методології науки культурно-аналітичний підхід розгортається в просторі трьох координат — ідеал постнекласичної раціональності (в наукознавстві), культурно-історична епістемологія (у філософії), антропологічний поворот (у методології гуманітарного знання)

У сучасних умовах для роботи з культурно-психологічною реальністю соціального простору необхідні

нові методології та інша наукова мова. Так, якщо в індустріальному повсякденному світі успішно спрацьовували глобальні мобілізаційні проекти, то у світі постіндустріальному змінюються навіть мотиваційні структури, що стоять за потоками соціальних дій, а ефективність управління суспільством (якщо про управління як таке коректно у цьому випадку говорити) визначається наданням останньому можливостей самоорганізації та індивідуальної свободи [9].

Соціальний простір є парадигмою емпіричних досліджень, які перетікають одна в одну, що стосуються, наприклад, аспектів формування соціокультурної, етнічної, тимчасової, територіальної ідентичності, аналізу референтних груп і ставлення людини до власного оточення [Там само].

Про безсумнівну архаїзацію і навіть “орієнталізацію” сьогодишнього суспільства, за висловом самого М. Маффесолі, свідчать переважання в ньому племінної, трайболістської структури, придушення індивідуалістичного початку, сенсуалізація й ірраціоналізація внутрішньогрупових відносин, що дають про себе знати регулярними соціальними пароксизмами у вигляді різних форм відродження міфологічного як засобу для підтримки соціального зв'язку. Як не дивно, ці архаїчні риси постмодерністського суспільства уживаються із новітніми технічними досягненнями — відеотекстом, кабельним телебаченням тощо. Хоча запропонована модель і суперечить звичній для соціології категоризації, вона, проте, відповідає аналізу постмодерного суспільства, здійснюваного багатьма

дослідниками, які також знаходять у ньому цінний комплекс рис традиційних суспільств [12].

М. Маффесолі відсилає нас у суспільство племінного типу. Зародившись як аналіз повсякденного життя сучасного суспільства, концепція М. Маффесолі в результаті переросла свої початкові завдання і перетворилася в комплексну теорію, яка пропонує нетривіальне розуміння багатьох спірних проблем [11].

Таким чином, інверсійна інтерпретація повсякденності впливає із систематичної переоцінки реалій сьогодишнього суспільства, що виразилася в свідомому переході від індивідуалістичної парадигми до парадигми соціальної. Якщо перша була зшита за міркою “модерного” суспільства, оперувала поняттями “індивід”, “група” і “держава”, то друга охоплює “постмодерністське” розчленування соціального життя в категоріях “персона”, “племена” і “маси” [12].

Якщо індивідуалістська парадигма описувала індивіда як носія певної функції у суспільстві, членом якого він ставав завдяки своїй участі в деякій стабільній групі (партії, асоціації та ін.), то соціальною в основу суспільства ставить громаду племінного типу, що складається з персон. На відміну від індивіда персона не виконує якусь одну, визначену функцію. Змінюючи сценічні костюми, “театральні маски”, граючи кожен день різні ролі, персона володіє більшою, ніж ізольований, замкнений індивід, здатністю “переступити” межі своєї індивідуальності і злитися зі спільністю, до якої належить [Там само].

Первинне розчинення особистості в колективі передбачає перехід до подальших фаз, коли вона включається в ще більш широкі і розмиті конгломерати, так звані “маси”. Цей процес не становить проблеми через крайню невизначеність кордонів, що відокремлюють “масу” або народ від “племен”. Між ними, доходить висновку М. Маффесолі, спираючись на численні емпіричні спостереження своїх співробітників у різних містах світу, виникає “постійно-зустрічний рух” [12].

І хоча всередині цієї маси постійно кристалізуються мікрогрупи, метафорично іменовані “племенами”, вони теж не відрізняються стійкістю, оскільки складові їх персони можуть переходити від одного з них до іншого.

Написаний М. Маффесолі образ постмодерного суспільства дуже влучно передає відчуття “зростаючої крихкості встановлених релігійних, політичних і ідеологічних визначень”, до яких досі було привчене європейське мислення. Одночасно він дає багатий матеріал для того, щоб вгадати найближчі тенденції розвитку сьогоденного суспільства [13].

М. Маффесолі використовує метафори, що відсилають до давнини (“діонісійське”, “оргіастика”, “племена” тощо), однак, не дивлячись на те що вчений активно користується алегоріями зі світової скарбниці міфів, він водночас намагається розвінчати сьогоденний міф про безперервний прогрес, вважаючи його одним із реліктів мислення у межах модерної парадигми. В цьому відношенні він відчуває себе, як колись

Ніцше, критиком “наукового фідейзму”¹ [9].

Концепцію прогресу він замінює ідеєю інгресу, тобто насичення культурних цінностей даної епохи, в результаті чого на зміну їм з усією неминучістю приходять зовсім інша система цінностей. Цю ідею М. Маффесолі черпає у Птитирима Сорокіна, але не доводить її до логічних висновків, типових для концепції соціокультурної динаміки П. Сорокіна. Можна припустити, що М. Маффесолі по суті сповідує ту саму теорію флуктуації, що й П. Сорокін, або ж вірить у “вічне повернення” подібно до Ніцше. Написаний ним образ сучасного суспільства як би на новому витку відтворює характеристики давно віджилих, архаїчних суспільств. Це відноситься насамперед до підвищення значення спільнот, особливо тих, які групуються навколо таких “архаїчних” цінностей, як територія, екологія, регіоналізм, гедонізм, у протилежність товариствам, що були типовими для традиційного типу соціальної культури [15].

Перехід до постмодерну як трансформація “соціального” в “соціальність”. Якщо першому відповідають “суспільство” (Gesellschaft у Фердинанда Тьоніса), “прометеївська” культура і основою соціальних зв'язків виступає “механічна солідарність” Еміля Дюркгейма, яка характеризується інструменталізмом, проективністю, раціональністю та телеологізмом, то постмодерний соціальний порядок описується в

¹ Фідейзм (фр. *fidéisme*, від лат. *fides* – віра) – ствердження пріоритету віри над розумом, характерне для релігійних світоглядів.

термінах “громади” (Gemeinschaft у Ф. Тьоніса), цінностями “діонісійської” культури і “органічної” (або “оргіастичної”) солідарності з її завороженою реальністю, нон-логічністю, імморалізмом і комунікацією. Симптомом настання “неотрайбалізму” виступає “відродження інтересу до всього натурального і почуття завороженості світу”.

Постмодерна “естетика” жодним чином не обмежується сферою “витончених мистецтв”, але охоплює весь комплекс повсякденного життя. “Естетичне” передбачає приватну стратегію: тут світом користуються прагнучі до власного задоволення, а не до панування над ним [12].

Імплозія раціонально організованого модерного політичного тіла означає зовсім не “кінець соціального”, а оформлення і розвиток постмодерної соціальності, яка структурується “культурою почуттів”. Політична імплозія становить не катастрофу, а “перетворення” — “триби”, породжувані спільним життям людей в сучасних мегаполісах. Як примітивні родоплемінні спільності були органічно пов’язані з “мезокосмом” безпосереднього навколишнього середовища і за допомогою цього ідентифікували себе в соціальному оточенні, з яким вони це середовище поділяли, так і в “кам’яних джунглях” сучасні “триби” пов’язані зі своїми кварталами, вулицями, місцями тусовок і тим самим створюють специфічну спільність своїх членів, забезпечуючи їм ідентифікацію. Постмодерна “самість” не має нічого спільного ні з картезіанським “я мислю”, ні з автономним індивідом як учасником соціального контракту. Це пористе Я, що знахо-

диться в стані постійного трансу і тому схильне приєднатися до почуттів, випробовуваним навколишніми, що забезпечує йому безпеку “архетипних спільнот” [Там само].

Висновки. Описаний М. Маффесолі образ постмодерного суспільства дуже точно передає відчуття зростаючої крихкості встановлених колись релігійних, політичних та ідеологічних визначень, до яких досі було привчене європейське мислення. Одночасно він дає багатий матеріал для того, щоб вгадати найближчі тенденції розвитку сьогоденного суспільства.

1. Використовувані ним метафори і алегорії, що відсилають до давньої давнини (“діонісійське”, “оргіастика”, “племена” і т. ін.), дають змогу припустити, що, не заперечуючи за міфами мобілізуючої ролі в певні історичні епохи й охоче черпаючи натхнення зі світової скарбниці міфів, М. Маффесолі одночасно намагається подолати міф про прогрес, вважаючи його одним із реліктів модерністського мислення. Концепцію прогресу він замінює ідеєю інгресу, коли відбувається перенасичення культурних цінностей певної епохи, в результаті чого на зміну їм з усією неминучістю приходять зовсім інша система цінностей.

2. Сучасна епоха характерна тим, що поряд зі створенням нових форм соціального життя відтворюються і старі. Багато протилежних тенденцій співіснують або є двоякими. Інверсійна інтерпретація повсякденності впливає із систематичної переоцінки реалій сьогоденного суспільства, що виразилася у свідомому переході від індивідуалістичної парадигми до парадигми соціетальної.

Якщо перша була зшита за міркою “модерного” суспільства, оперувала поняттями “індивід”, “група” і “економічно-політична організація”, то друга охоплює “постмодерністське” розчленування соціального життя в категоріях “персона”, “племена” і “маси”. Якщо індивідуалістська парадигма описувала індивіда як носія певної функції у суспільстві, членом якого він ставав завдяки своїй участі в певній стабільній групі (партії, асоціації тощо), то соціетальна в основу суспільства ставить громаду племінного типу, що складається з персон. На відміну від індивіда персона не виконує якусь одну, визначену функцію. Змінюючи сценічні костюми, “театральні маски”, граючи кожен день різні ролі, персона володіє більшою, ніж ізольований, замкнений індивід, здатністю “переступити” межі своєї індивідуальності і злитися із спільністю, до якої належить.

3. Первинне розчинення особистості в колективі передбачає перехід до подальших фаз, коли вона включається в ще більш широкі і розмиті конгломерати, звані “маси”. Цей процес не становить проблеми через крайню невизначеність кордонів, що відокремлюють “масу” або народ від “племен”. Між ними, доходить висновку М. Маффесолі, спираючись на численні емпіричні спостереження своїх співробітників в різних містах світу, виникає “постійно-зустрічний рух”. І хоча всередині цієї маси постійно кристалізуються мікрогрупи, метафорично іменовані “племенами”, вони теж не відрізняються стійкістю, оскільки складові їх персони можуть переходити від одного з них до іншого. Тому саме неутрайби, “міста в

містах”, пасіонарні угруповання за інтересами є простим засобом для індивіда здійснити свої бажання та захистити себе від вимог інших сучасних племен.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Maffesoli M.* Vous avez dit la crise? [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/vous-avez-dit-crise>
2. *Заяц Д.* Indie-rock социология Мишеля Маффесолі / Д. Заяц // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2011. — № 3. — С. 74–83.
3. *Бауман З.* Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман ; [пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького]. — К. : Вид. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2008. — 109 с.
4. *Шепелев М. А.* Глобально-цивилизационные процессы и планетарное сознание / М. А. Шепелев // Цивилизационная структура современного мира: в 3-х т. / Глобальные трансформации современности / [под ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленко]. — К. : Наук. думка, 2006. — Т. 1. — С. 477–554.
5. *Robertson R.* Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. — SAGE. — 1992. — 224 с.
6. *Maffesoli M.* La crise est dans nos têtes [Electronic resource] / Michel Maffesoli. — 2016. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=-ua9aJNMSnY>
7. *Бауман З.* Плинні часи: життя в добу непевності / З. Бауман. — К. : Критика, 2013. — 176 с.
8. *Афонін Е. А.* Теоретичні та методологічні аспекти розвитку української школи архетипіки / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Публічне управ-

- лінія : теорія і практика : зб. наук. пр. асоціації докторів наук з держ. упр.: спец. вип. — X. : Вид-во “Док-НаукаДержУпр”. — 2015 (берез). — 226 с.
9. *Maffesoli M.* Du Tribalisme [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/du-tribalisme>
 10. *Maffesoli M.* Interview: Dialogues, 5 questions sur Sarcologies [Electronic resource] / Michel Maffesoli. — 2011. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=JgzGB8ckWpU&t=3s>
 11. *Маффесолі М.* Людина постсучасності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://syg.ma/@marisyaprorokova/mishielmaffiesolichielo-viekpostsovriemiennosti-pierievodstati-voshiedshiei-v-sbornik-lhomme-postmoderne-paris-bourin-editeur-2012>
 12. *Маффесолі М.* Відкрита лекція в НАДУ при Президентові України “Неотрайбалізм і сучасна політика децентралізації”, 29 травня 2017 р. [Електронний ресурс] / М. Маффесолі. — 2017. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=zeh3LIn5uNM>
 13. *Maffesoli M.* La perfection de l'un [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/la-perfection-de-l-u>
 14. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; [пер. с англ.; под ред. В. Л. Иноземцева]. — М. : Academia, 1999. — 266 с.
 15. *Maffesoli M.* De la “Postmédiévalité” à la postmodernité [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.michelmaffesoli.org/articles/de-la-postmedievalite-a-la-postmoderne>